

FOLKEUNIVERSITETET

JØRGEN MØLLER
Stårup Hovedgaard 11.03.2015

LANDSBYER

- BYGNINGS- OG BEBYGGELSESTRUKTURER
- Landsbyerne i landskabet
- Landbyens rygrad
- Funktionerne, Bygningerne, status
-
- (Kort) historisk tilbageblik
- Landbyens udfordringer i dag
- Hvad kan vi gøre ?

Jørgen Møller

- Lektor, arkitekt MAA.
- AAU. Institut 20. Planlægning
- Landmanagement
- Uddanner Landinspektører og Civ.ingeniører
- **Fysisk planlægning, Enkelt-sagsbehandling**
- **Kommuneplan, miljø, trafik, mobilitet, landdistrikter, landsbyer og større byer.**

Jørgen Møller: tlf 2222 9811. Aalborg
 Universitet

3

Jørgen Møller

- 64 år på landet i Østjylland. I samme kirkesogn.
- **Store forandringer.**
- Tømrer, Bygningsarkitekt, Byplanlægger, Landsbyforsker, Samfundsdebatør.
- Landsbyildsjæl, organisationsmand. SMI>SMIFF, DGI - Østjylland.
- Foreningsmenneske, ildsjæl.
- Arkitekt/Kommuneplanlægger
- Realistisk Utopist < >Utopistisk Realist
- **HARDCORE LANDSBYMNESKE**
- **LANDSBYTOSSE**
- **"PROJEKTMAGER" i lokalsamfundet**

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

4

C.V.

- Landsbydreng og mønsterbryder
- Tømrer
- Byggetekniker.
- Arkitekt
- Lektor
- BYPLANlægning
- Kommuneplanlægning
- **Forsker<..>Samfundsdebatør**
- Landsbyaktivist og landsbyudvikler

MIN TILGANG TIL LANDSBYER

- KÆRLIG
- KRITISK
- KONSTRUKTIVT

Landsby"værkstedets"humor

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

7

ELEMENTER DER ØDELÆGGER EN LANDSBYS ATTRAKTION/UDSEENDE

- Uigennemtænkt vandskuring
- Forkert vægmaling udvendig
- Plastikvinduer
- Uklippede hække til Sankt Hans
- Forhaver, der inddrages som mudrede P-Pladser
- Skraldespande ved vejen
- Grimme postkasser
- Dårligt selvbyggeri
- SILVANISERINGEN

MIN TILGANG TIL LANDSBYER

- KÆRLIG
- KRITISK
- KONSTRUKTIVT

ROADTRIP JULI 2014

- Efter et 60 kilometer langt roadtrip i landsbyerne og landskaberne i den vestlige del af Norddjurs kommune, som ligger lige over for Møllerup på den anden side af Randers Fjord.
- Følgende kan konstateres:
- De allerfleste landbrug og småejendomme i det åbne land er beboede, veltrimmede og helt i orden.
- Ganske mange huse og deres haver i landsbyerne er i en sørgelig forfatning,- og der er tale om både beboede og ubeboede boliger.
- **Så land har det fysisk bedre end landsby.**

DE DØDE OG DE LEVENDE !

- Besøgte også alle kirkegårde og kan derved konstatere, *at vi passer bedre på de døde end på de levende.*
- Kirkegårdene og kirkerne er meget smukke og velholdte,....
- men det er de landsbyer, som de ligger i ikke

LANDSBYUDVIKLING

- Meget kompleks problemstilling
- Punktnedslag (45 Min.)
- Analysen
- Løsningsdelen
- **INGEN LETTE SNUPTAGSLØSNINGER**

MIN GRUNDOPFATTELSE

- Landsbyer og bygninger har en funktion.
- Når funktionen ændres eller fjernes kan det aflæses i den fysiske struktur.
- Vækst –tilbagegang pba.
- Udviklingen i teknologier. Transport, produktion, kommunikation osv.
- Politik

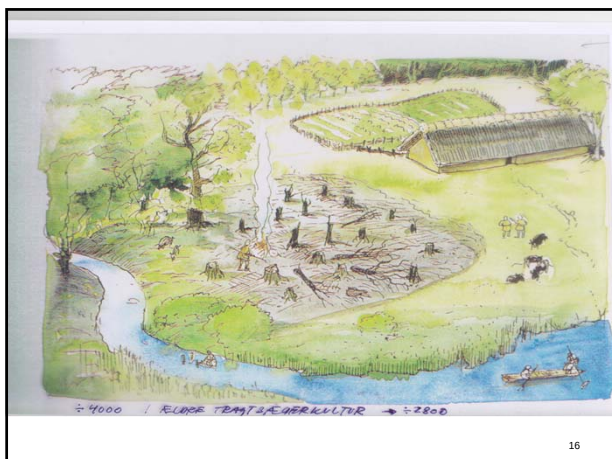
Brandbjerg Højskole

- **The Village in Landscape- a matter of Apperance.**
- **Hvad betyder udseendet for en landsby i en udviklingssammenhæng?**

FRA Natur til kultur

- Ved overgangen mellem ældre og yngre stenalder for ca. 6000 år siden blev vore forfædre bønder.
- **Øjeblikkelige følgerikninger:**
- Bofaste mere end et år
- Flere mennesker kunne "brødfødes"
- Planlægning af lokalisering og senere landsbyforhold
- Planlægning af jordbruget

15

16

3900 BC- 1300 AD

• Landsbyerne

- Overgang fra jæger/Fisker/samlersamfund til landbrugsamfund.
- Svedjebrug (Afbrænding af skov)
- 5000 år senere finder vi vandrende landsbyer.
- Områdekontinuitet i 100-vis af år
- Pladskontinuitet fra ca. 1300 AD

17

OM LANDSBYERNE

- Nyere forskning viser:
- I perioden 200 B:C – ca 1100 AD. Er landsbyerne ikke stedfaste.
- Flyttes med mellemrum 50 – 200 år.
- Måske pga. udpining af landbrugsjorden
- At landsbytomten var ekstrem frugtbar.

18

"LANDET STIVNER"

• HVORFOR BLIVER DE STEDFASTE?

- - Kristendommen, begravelsesskikken og byggeriet af kampestenskirker.
- - Kirken kræver tiende
- Kongen kræver skat på baggrund af jordbeskatning.
- En begyndende **sogneinddeling** får landet til at stivne.
- Landsbyflytninger bliver uønskede af magthaverne Kongen og kirken

19

Bymønstrets landsbydel

- Landsbyerne, som vi planlægger for i dag har ligget der i mere end 800år.
- **Områdekontinuitet**
- **Pladskontinuitet op til i dag.**

20

Udgivning af de to tyske landsbyer Hede og Vorbose illustrerer ændringerne i det germanske landsbyfundament. Øverst: Hede, ca. 75 f.Kr. Nederst: Vorbose, i 800-tallet. Rekonstruktionstegning af Tilmann Bau. Gården i Vorbose er stor, selvstændig og næsten ensartet byg. Løjten er blevet udvidet, og hver gård er blevet en økonomisk enhed.

Tidlig landsbyplanlægning.

21

Hvad er en landsby?

- Gyldendal. Ordbog over det danske sprog(1931)
- **"en samling gårde og huse på landet"**
- Politikens Nudansk Ordbog.(2001):
- **"En lille by på landet"**
- Landdistriktsredegørelsen (2004):
- *Landsbyer: Byområder med 200 indbyggere og op til 999 indbyggere.*
- *Landdistrikter. Fra 200 indb. Og nedad*
- **Jeg hælder personligt til Gyldendal 1931.**

22

Landsbyernes alder.

- Landsbyernes alder ca. 800 år
- Siden middelalderen.
- Landsbyerne i landskabet (Bymønstret)
- Planlagt, samme afstand 3 -5 km afhængig af jordens bonitet
- Landsbyernes rolle i 6000 år.
- Hjemsted for landbrugsproduktionen. (En dyrkningsmaskine)

23

LANDSBYER I DANMARK

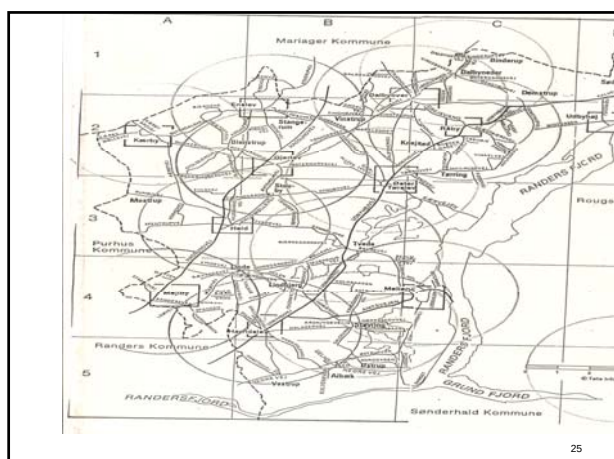
1	2	3	4	IALT
12-24	25-199	200-499	500-999	
1891	3001	628	318	5846
1862	2863	584	307	5616

05-09-2011

Lektor Jørgen Møller, AALU, Tlf
+45 2222 9811

30

24

Landsbyers lokalisering er planlagt.

Kirken på Nordstjern ligger med en regelmæssig afstand (n. 3,5 km) fordelt langs vejnettet. Kortet er tegnet på grundlag af Videnskabsnetets Selkabs kort fra 1780. Rimeligvis må der så en form for overordnet planlægning bag denne regelmæssighed.

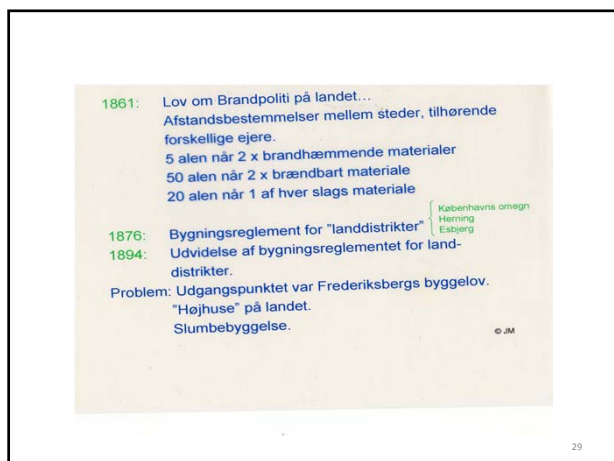
Hvem. Kirken? Kongen?

Landsbylovgivning (en kronologisk oversigt)

- **1200 årene:** Landskabslovene
- **Sidst i 1500-tallet** "Vidder og vedtægter" -- om landsbyens indre liv og styre. Visse regler for omgang med ild og byggeri.
- 1792:** Forordning om brandvæsenet på landet. Afstand mellem nybyggede steder. Sammenhæng med udskiftningen?

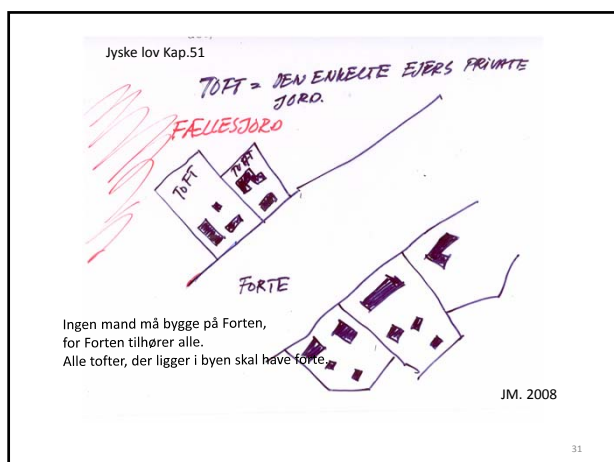
28

29

30

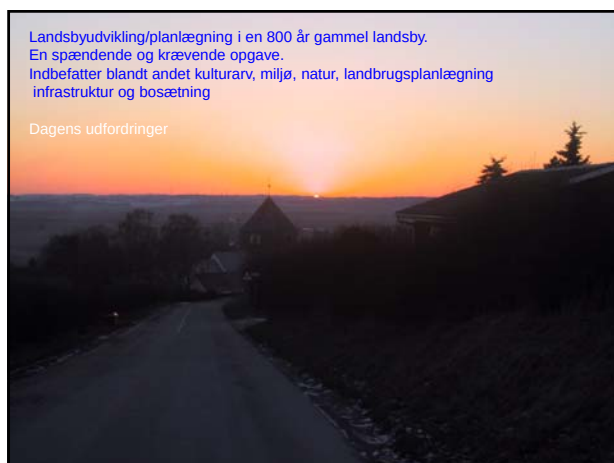

Jyske lov Kap. 56

- **OM VEJE.**
- Til hver by skal der føre fire vej, des om fra Arilds tid har ført derhen, og dem må ingen spærre eller ødelægge.
- En Forte skal være 15 favne = 28,5 meter
- Hovedvej skal være 14 alen = 8,82 meter

JM 2008

32

UDVIKLINGSOVERBLIK

• DRIVERE I UDVIKLINGEN

- **1799.** Udsiftningen og selvejerbønderne
- (Alle var bønder)
- Bebyggelsen af det åbne land.
- Her starter landsbyens fysiske "deroute"

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

34

- **1889** Andelsbevægelsens guldalder
- (Alle var bønder eller afhængige af landbruget)
- Økonomisk
- Åndeligt
- Fysisk
- FORENINGSMÆSSIGT

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

35

2015. Projektmagernes guldalder

- Næsten ingen er bønder, og kun ganske få er afhængig af landbruget
- **Så fragmenteret, at alt er "Lige gyldigt"**
- **Mange forskellige dagsordener**
- **Konfligerende/modstridende**
- Vi mangler måske "**LOKOMOTIV**" der kan sætte retning på udviklingen ?
Oplevelsesøkonomien??

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

36

Vinder –og Taberlandsbyer

- Hvad ved vi ?
- State of the Art? Tror at vide !

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

37

Vinderlandsbyerne

- Nær ved en større by
- Nær ved eller midt i smukke kulturlandskaber
- Smuk, velplanlagt, velpasset landsby
- Offentlige servicefaciliteter
- Social Kapital
- Community Spirit
- Folk med Entrepreneurship
- Samarbejde med myndighederne

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

38

"Taberlandsbyerne".

- **Nogle karakteristika:**
- De ser forfaldne/afrakkede ud
- En stor del af beboerne har en lav indkomst
- Der vil ofte være tale om "forgubning"
- Folk har en lav/lavere uddannelse
- Livsstilsudfordringer
- Braindrain
- Stagnation

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

39

Forskellige typer af landdistrikter

- **Urban** (tæt ved byerne)
- **Rurban** (10 – 20 km)
- **Rural** (15 – 35 km)
- -----

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

40

Landsbyerne i dag

- Landsbyernes udvikling i dag er koblet op på udviklingen i byerne.
- Byernes erhvervsliv, kulturliv og uddannelsesliv giver "liv" til landsbyerne og de folk, der bor der.
- "Den grænseløse by"

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

41

LANDSBYERNE I NUTIDSLANDSKABET

- Har ligget der siden År 1200 (ca.)
- Lokaliseringen er planlagt til et formål. Landbrugsproduktion
- 6000 års **sympiotisk**, **nødvendighedsbetinget** og **funktionelt samliv** er i dag helt forbi mellem landsby og landbrug.
- **Overlever sikkert også i fremtiden.**
- **Men med andre funktioner.**
- **Åbne op til landskabet fra landsbyen.**

11-03-2015

Jørgen Møller, AAU, Tlf 22229811

42

Hvad er der sket i min landsby ?

- En landbrugsbys sidste 10 år.
- En livsform bukker under
- En stille døds-kamp siden
- I 1957 leverede 52 aktive landbrug mælk til andelsmejeriet fra Støvring og omegn
-

11-03-2015

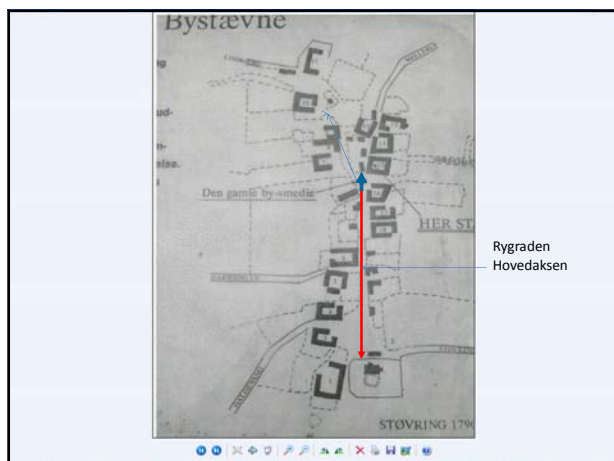
Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

53

- Mange ting har ændret sig siden.
- Især "livet"
- Urbane livsformer på landet
- Arbejdet.
- Pendling, Medierne, kulturen, moden

De fysiske strukturer

- De overordnede, fysiske strukturer er i princippet de samme.
- En meget stor træghed i de "store" fysiske strukturer
- På bygningsniveau er der sket mange ting. Både gode og dårlige
- Landsbyen ser ikke ud som da jeg var dreng. Funktioner, materialer, økonomisk formåenhed osv.
- Under løbende opsyn

1957-2015

- Rejsegilde på en stald> Festligt/glæde i landsbyen
- I dag ? Protester/naboklager osv.
- Min far byggede en svinestald i 1957 som murerarbejdsmand.
- Jeg selv var med i 67 som tømrer. Svinestald
- Lokale firmaer/Småt. I dag Gråkjær staldbyg

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

59

- Begge steder er i dag forladte, forfaldne og på vej til at blive ruiner.

- Vemodigt...Tjæe
- Nostalgisk ..Tjæe
- Men det er jo udviklingen, så....!

6000 års samliv er slut!

- Den symbiotiske, 6000 år lange, funktionelle, økonomiske og kulturelle periode er helt forbi.
- Fra bondestenalderen -3900 til år 2000.
- Landbruget bliver mere og mere isoleret på landet.
- Lever i sine egne cirkler

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller. AAU. Tlf
+045 2222 9811

64

Landsbyen

- **1957.** Brugs, købmand, Mejeri, 2 smede, 1 tømrer, **1** forsamlingshus, **1** kirke og **1** idrætsforening,
- Rullende forretninger. Fiskemand, gartner, ost, bagerbrød (landturen)
- **Nostalgisk ? Tjæ**
- **2015.**
- Landsbyen fremstår fysisk afrakket, forfalden og nedslidt. 13 km fra Randers, ingen butikker..
- *men det er jo udviklingen. Så deet....*

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller. AAU. Tlf
+045 2222 9811

65

"Min Landsby"

- **1955.**
- Brugs, købmand, Mejeri, 2 smede, 1 tømrer, **1** forsamlingshus, **1** kirke og **1** idrætsforening,
- Rullende forretninger. Fiskemand, gartner, ost, bagerbrød (landturen)
- **Nostalgisk ? Tjæ**
- **2015.**
- Landsbyen fremstår fysisk afrakket, forfalden og nedslidt. 13 km fra Randers, ingen butikker..
- *men det er jo udviklingen. Så deet....*

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller. AAU. Tlf
+045 2222 9811

66

Hvad er der sket i min landsby ?

- En fuldt fungibel andels - og landbrugsbys sidste 10 år. 1950'erne
- En landsbylivsform bukker under fra 1965 og 25 år frem.
- Kan aflæses i landsbyhovedgadens fysiske udtryk
- En stille døds kamp siden da.
- Måske umærkelig, hvis man er der hver dag. (Hverdagsblindhed)
- Set m. mellemrum. Ganske tydeligt

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

67

DØDSSPIRALEN I

- Landsbyen tømmes for funktioner:
- ---Arbejdspladser forsvinder
- --- Mødesteder forsvinder
- --- Den sociale kapital svinder ind
- First movers: De unge flytter væk
- De gamle flytter væk

DØDSSPIRALEN II.

- Landsbyen mister indbyggere.
- Det fysiske udtryk forringes.
- Huse til salg, men svære at sælge
- Umuligt at låne penge til køb eller forbedring
- Landsbyen får et dårligt image
- Og så tager vi turen en gang til rundt i dødsspiralen.

Går vi lidt tættere på min landsby !

- En fotoanalyse.
- Billeder er stærkt associationskabende.
- **Næsten alle de funktionelle mødesteder er væk.**
- **Stort set.**
- **Det tog 40 år/EN GENERATION (Cirka)**

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

70

ANDELSLANDSBYENS AFVIKLING

- **AFVIKLINGEN AF DEN KLASSISKE ANDELSLANDSBYS LIVGIVENDE FUNKTIONER**
- Teknologiske landvindinger har betydet færre fællesfunktioner.
- Den nødvendige mobilitet har ændret landsbyerne

Min første skole, Nedlagt i 1965

11-03-2015

Landsbyen set udefra

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

91

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

92

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

93

Landsbyen set indefra

- Ikke udkantsdanmark eller den rådne banan.
- Det er den øverste del af 100-km motorvejsbyen. 13 km fra Danmarks 6. største by !!!!

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

97

H.E.Nørgård Nielsen

- *"Landsbyen er en krop uden sjæl"*
- *"Ikke bare brugt,- men brugt op"*
- *"En vis søllehed er rykket ind i landsbyerne"*
- *"En krop uden sjæl...hvor sjælen er lukket ud"*
- *"Overalt ligner det en afslutning"*
- *"Der ligger jo nok ikke en ny begyndelse og venter her"*

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

98

Som gæsten, turisten, den boligsøgende ser Støvring !

- Jeg har været i tvivl om jeg skulle have disse billeder med til et borgermøde i 2013.
- Hvad skyldes den voldsomme deroute i det fysiske miljø, og hvad kan vi gøre ved det?
- Strukturændringer (landbrug, foretningliv osv.
- Hverdagsblindhed
- Manglende rettidig omhu
- ??????????????????????

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller Tlf 22229811

99

FYSISK PERFORMANCE

- Er det vigtigt ?
- Hvorfor er det vigtigt ?

Resultater af et dårligt udseende

- Socialt slum
- White Trash
- Dårligt ry
- Negative kommunaløkonomiske konsekvenser
- Ikke attraktivt for "de gode" tilflyttere (Fastboende... Second homes/Flexboliger)

124

TRE ANALYTISKE BEGREBER

- **FORFALDENT**
- **FORARMET**
- **AFRAKKET**

• JM. 2005/2010

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

125

FORFALD:

- *Når bygninger står og falder sammen i større eller mindre grad
- * Når de gamle landsbyhovedgader emmer af funktionstømning og fysisk forfald.(De døende hovedgader)
- De forfaldne landsbybymidter.

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

126

FYSISK FORARMNING:

• **Når bygninger :**

- *Vedligeholdes eller **ombygges forkert** med anvendelse af dårlige materialer og elendigt håndværk. (**Gør det selv og Silvaniseringen**)
- *Nybyggeri og ombygninger/tilbygninger er ude af lokal kontekst. (Arkitektonisk, materialemæssigt, skalamæssigt)
- .

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

127

FYSISK FORARMNING

- *Når **forhaver og indkørsler** fyldes op med skrammel og gamle biler med og uden plader.
- *Når inventaret i det offentlige rum er af uhørt dårlig kvalitet og vedligeholdelsesstandard....
- *Når offentlige veje, rabatter og kantsten samt pladser ikke vedligeholdes

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

128

KIRKEN & FORSAMLINGSHUSET!

- De eneste bygninger, der vedligeholdes (Næsten) alle steder er **sognekirken og forsamlingshuset**.
- Kirken vedligeholdes **forskriftsmæssigt og smukt**.
- Forsamlingshusene vedligeholdes af lokale ildsjæle med få penge, ingen fine fornemmelser og en operationel holdning til tilværelsen> **vedligeholdelsesfrit> plastvinduer!!!**

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

129

AFRAKKET !

- Begrebet afrakket er et ældre udtryk, der ifølge **Jysk ordbog** betyder følgende: Mager, afpillet.
- Afrakket om en Hest, når man ved strengt Arbejde eller ved Mishandling har pillet Kjødet af den.

"AFRAKKET"

- Nedslidt
- Afskallet
- Ramponeret
- Uplejet
- Upasset
- Total mangel på formåenhet
- Mangel på rettidig omhu
- **Eksempler fra det virkelige liv**

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

133

STOP

OBSERVATIONSLANDSBYER.
Mange landsbyer er smukke og *fine på afstand.*
Tæt på **afrakkede** og nedslidte.
Hvad fik vi egentlig ud at 10 års
højkonjunktur.
Dårlige huse stadig dårlige.
Bedre huse ombyggede uden sans for
arkitektur, byggeskik og materialevalg.
Silvanisering.

"AFRAKKET"

- Eksempler fra det virkelige liv

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

135

• **DE FYSISKE EFTERLADENSKABER EFTER
60 ÅRS STRUKTURTILPASNING I
ERHVERVSLIVET og SERVICESKTOR I
LANDDISTRIKTERNE**

• Fotos Jørgen Møller 2003 -2010

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

159

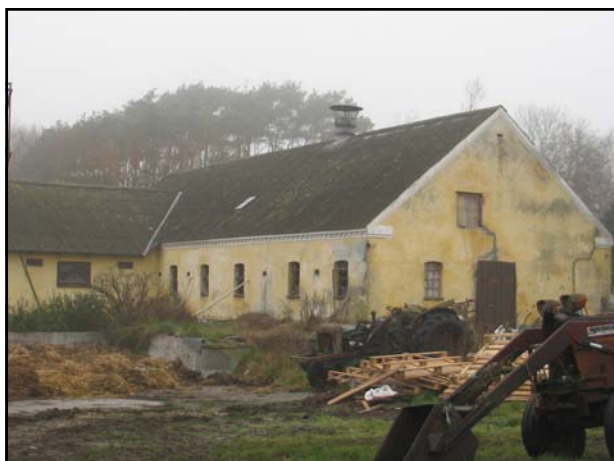

empler på hvor smuk en landsbyhovedgade kan være, når borgerne udviser rettidig omhu, og klipper hækkene mod gaden til Sankt Hans.

Og de gamle træer. Uvurderlige i landsbyens fysiske (Grønne)Rum

"FORVENTNINGSADFSTEMNING"

- Landbyforskelligheder og folk med forskellig attitude.
- Studiekredse>Afstemning> Borgermøde
- Fastlægge et niveau for godt landsbyliv og naboskab.
- Landsbyvidde/vedtægt. Oldemand Samarbejdsdokument, der udleveres til alle tilflyttere
- En landsbyudviklingsplan....eller blot
- Ikke en landsbyplan, men mere hvilke forventninger vi stiller til hinanden.

11-03-2015

Lektor Jørgen Møller, AAU, Tlf
+045 2222 9811

194

11-03-2015 Skødtgården i Vestrup. Realdania+ Randers
Boligforening (2003)
+045 2222 9811

202

11-03-2015 Skødtgården, Vestrup. Realdania+ Randers
Boligforening
Lektor Jørgen Møller. AAU. Tlf
+045 2222 9811

203

11-03-2015 Skødtgården efter
Arkitekt Jørgen Møller. AAU. Tlf 2222 9811

204

Gården i Lem

11-03-2015

Arkitekt Jørgen Møller, AAU, Tlf 2222 9811

205

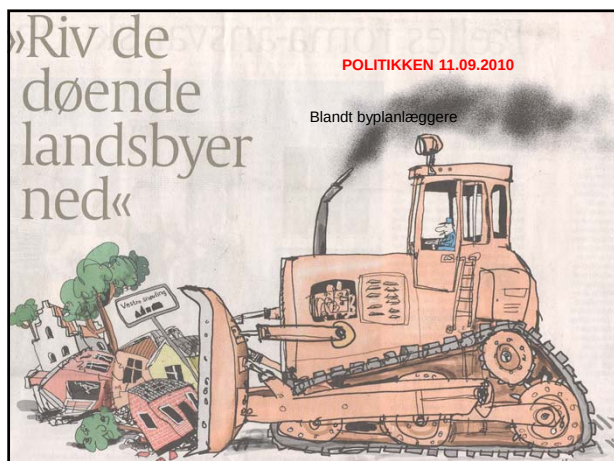

Hvad kan vi gøre

- Planlægning, planlægning, planlægning
- **Kommuneplanlægningen:**
- Strategisk planlægning og prioritering er vigtig
- Kommuneplanlægning
- Lokalplaner
- Områdefornyelse
- Vejledninger om god, lokal byggeskik
- Et engagerende samarbejde Borgere-kommune
- Nedrivningspuljen
- Landsbyopkøb/Landsbykapital/ Vestervig.
- Landsbyselvhjælpsdage/Rydde op/Hjælpe hinanden.

208

KONKLUSION

- Samfundet er rådvildt omkring løsningen af problemerne **især** mht. landbrugets overflødiggjorte bygninger.
- De samfundsmæssige ressourcer er for små til andet end at ridse lidt i overfladen.
- Ildsjælene må tage endnu en tørn.

11-03-2015

Arkitekt Jørgen Møller, AALJ, Tlf 2222 9811

210